

BU “YOLLAR” “O BELDE”YE ÇIKAR MI?: GÖSTERGE-BİÇEMBİLİM DÜZLEMİNDE AHMET HAŞİM ŞİİRLERİNDE ÖZGÖNDERGESELLİK

DO THESE “YOLLAR” REACH “O BELDE”? : SELF-REFERENTIALITY IN AHMET HAŞİM'S POEMS ON SEMIO-STYLISTICS PLANE

Taner TURAN

Dr. Öğr. Üyesi, Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı, Yeni Türk Edebiyatı, tanerturan10@gmail.com

Makale Bilgisi

Türü: Araştırma makalesi
Gönderildiği tarih: 9 Temmuz 2022
Kabul edildiği tarih: 28 Eylül 2022
Yayınlanma tarihi: 20 Aralık 2022

Article Info

Type: Research article
Date submitted: 9 July 2022
Date accepted: 28 September 2022
Date published: 20 December 2022

Anahtar Sözcükler

Ahmet Haşim; O Belde; Yollar; Öz-göndersellik; Gösterge-biçembilim, Metinlerarasılık

Keywords

Ahmet Haşim; O Belde; Yollar; Self-referentiality; Semio-stylistic; Intertextuality

DOI

10.33171/dtcfjournal.2022.62.2.27

Öz

Türk edebiyatı tarihinde önemli bir yere sahip olan Ahmet Haşim'in şiirleri pek çok bakımdan çözümlenebilir ve anlamlandırılabilir. Onun özellikle serbest müstезat biçimiyle yazılmış şiirleri, Türk şiirinde serbest şiir anlayışının gelişiminde önemli bir yere sahiptir. Şiirlerinde kendine özgü bir biçim ve anlam evreni oluşturmuş olan Ahmet Haşim'in özellikle Yollar ve O Belde şiirlerini, birbirlerinden hareketle okumak, anlamlandırmak ve çözümlenmek mümkündür. Çünkü O Belde şiirinde yaratılan ütöpic uzamın çıkış noktası Yollar şiirinde bulunmaktadır. Söz konusu durum iki şiirin hem anlatım hem de içerik düzleminde birbirleriyle çözümlenebilmesine olanak tanır. Bir şairin şiirlerinin doğrudan birbirlerinden hareketle çözümlenmesi, kaçınılmaz bir şekilde öz-göndergesellik kavramının öne çıkmasını sağlar. Yazınsal metinler özelinde sözceleme öznesinin kendi metinlerine gönderimde bulunması olarak tanımlanabilecek öz-göndergesellik kavramı, Yollar ve O Belde şiirlerini hem biçim hem de içerik bağlamında çözümlenmek için son derece önemlidir. Bu çalışmada, öz-göndergesellik kavramı iki metni birbirleriyle açıklamak adına öncelenmiş, metinlerin tam anlamıyla çözümlenmesi için metinlerarasılığın özellikle anıştırma ve yenidenyazma kavramlarından incelemenin sınırları dâhilinde yararlanılmıştır. Çünkü öz-göndergesellik, metinlerarasılığın söz konusu kavramlarını deveye sokar ve bu kavramlar öz-yenidenyazma ve öz-anıştırma olarak metinler özelinde karşılığını bulur. Buna ek olarak gösterge-biçembilimin ise önceleme kavramları kullanılmış, metinlerin anlatisallık düzeyindeki ilişkileri incelenmiştir. Çünkü metinlerarasılıktan hareketle incelenebilecek öz-göndergesel ilişki hem biçim hem de içerik düzleminde ortaya konulabilir. Bu çalışmada da anlatisallık düzeyi kavramı altında iki metin arasındaki biçim ilişkisinin öz-göndergeselliğe olan katkısı biçembilimin verilerinden yararlanılarak ortaya konulmuştur. Söylemsellik düzeyi kavramı altında ise özellikle göstergebilimin kavramsal alanından yararlanarak iki metin arasındaki içerik ilişkisi öz-göndergesel boyutta incelenmiştir.

Abstract

Ahmet Haşim poems, which have a unique place in Turkish literature, can be analyzed in many ways. His poems, especially written in free-müstезat form, have an important place in the development of Ahmet Haşim poems, which have a unique place in Turkish literature, can be analyzed and interpreted in many ways. His poems, especially written in free-müstезat form, have an important place in the development of free-verse poetry in Turkish poetry. It seems possible to read, make sense of and analyze Ahmet Haşim's poems, especially Yollar and O Belde, who have created a unique style and meaning universe in his poems, because the starting point of the utopian space created in O Belde poetry is in the Yollar poem. This situation allows the two poems to be discussed with each other in terms of both expression and content. The analysis of poems directly from each other inevitably brings the concept of self-referentiality to the fore. The concept of self-referentiality, which can be defined as the utterance subject's reference to his own texts in the context of literary texts, is extremely important for analyzing the poems of Yollar and O Belde both in terms of style and content. In this study, the concept of self-referentiality was prioritized to explain the two texts with each other, and the concepts of intertextuality, especially allusion and rewriting, were used within the limits of the study for the full analysis of the texts. Because self-referentiality also introduces the concept of intertextuality and these concepts find their counterparts in texts as self-rewriting and self-allusion. In addition, the concepts of repetition and foregrounding of semio-stylistic were used, and the relations of the texts at the level of narrativeness were examined. Through these concepts, the texts have been analyzed both in surface and deep structure and the self-referential relationship between them has been tried to be revealed.

Giriş

Yazınsal metinlerin büyük bir ölçüde öz-göndergesel olduğu bilinmektedir. Sözceleme öznesi¹, yazınsal metni meydana getirirken/yaratırken kendi imgeleminden hareket eder. Bu imgelem dâhilinde yazınsal metni inşa başlar, çoğu zaman kendi metinlerini de yeniden yazar. Sözceleme öznesinin bu tutumu doğrudan metinlerarası ilişkiye gönderimde bulunur. Bu noktada metinlerarası ilişkiyi çalışmanın amaçları doğrultusunda anametinsellik kavramı dâhilinde ele almak gerekir. Genette, metinlerarası ilişkiyi anametinsellik kavramını göz önünde bulundurarak ele alır. Ona göre anametinsellik kavramıyla bir B metnini [ana-metin]² daha önceki bir A metniyle [alt-metin]³ birleştiren herhangi bir ilişki kastedilir (1997, s. 5). Genette'in üzerinde durduğu bu ilişki bir yazarın başka bir yazarın metinleriyle ya da kendi metinleri arasında kurulabilir. O hâlde sözceleme öznesinin kendi metinleri arasında kurduğu metinlerarası ilişki öz-göndergesel bir boyutta incelenebilir, çünkü öz-göndergesellik, yazınsal metinler özelinde sözceleme öznesinin kendi metnine bir gönderimde bulunması ya da kendi metnini değiştirmesi/geliştirmesi şeklinde tanımlanabilir. Metinlerarasılık dâhilinde ele alınan anametinsellik, öz-göndergesel bir düzlemde bu noktada devreye girer. Sözceleme öznesi, kendi tarafından yazılmış bir metni, başka bir metnin içerisine yerleştirmeye çalışır. Ancak bu yerleştirme iki düzlemde gerçekleşir: Biçim ve içerik. Anlatısallık düzeyinde öz-göndergesellik kavramı ışığında ise bu ilişki sözceleme öznesinin kendi metinleri arasında kurduğu biçimsel ilişkiye gönderimde bulunur. Söz konusu gönderimi ifade etmek adına Hjeltslev'in kavramlarından yararlanmak yerinde olur.

Hjeltslev, göstergenin işlevini ele alırken Saussure'den hareket ederek göstergenin bir anlatım ve içerik arasındaki bağlantı sonucunda meydana geldiğini belirtir. Ona göre göstergenin işleyişi, ikili bir işlev arasındaki dayanışma aracılığıyla gerçekleşir: Anlatım ve içerik. Bu iki işlev aynı anda bulunmadığı takdirde göstergenin işleyişinden söz etmek mümkün görünmemektedir. Böylece Hjeltslev bir içerik ve onun anlatımı ve/ya bir anlatım ve onun içeriği kavramlarının birbirlerini zorunlu olarak varsaydığı üzerinde durur ki söz konusu

¹ Çalışma boyunca şair veya yazar anlamında kullanılmıştır.

² Ana-metin, alt-metin anametinsel bir ilişki dâhilinde yeniden dönüştürüldüğü alandır. Genette, okuyucunun anametnin dönüştürücü etkisinin alt-metin bilgisine bağlı olduğunu savunur (Allen, 2000, s. 110).

³ Genette'in alt-metin olarak adlandırdığı şey, diğer eleştirmenlerin çoğu tarafından metinlerarası, yani bir metin için kesinlikle önemli bir anlam kaynağı olarak yerleştirilebilecek bir metin olarak adlandırılır (Allen, 2000, s. 108).

iki kavram bu şekilde bir bütünlük meydana getirmektedir (1961, s. 48). Yine Hjelmslev, bu bütünlüğün oluşmasında anlatım ve içerik kavramlarını kendi içerisinde ikiye ayırır: Anlatımın biçimi-anlatımın tözü ve içeriğin biçimi-içeriğin tözü (1961, s. 57). Anlatımın biçimi, dizimsel düzlemde oluşturulmuş dilsel biçimi ifade eder ve töz bu biçimi oluşturan yapılara gönderimde bulunur. İçeriğin biçimi ise bir içeriğin -yazınsal metinler düzleminde bu bir izlek olabilir- biçime kavuşturulmuş hâlini ifade eder.

Hjelmslev'in tanımlamalarından hareketle metinlerarasılık hem anlatımın biçimine hem de içeriğin biçimine odaklanır. Alt-metin dizisel düzlemde yer alarak ana-metin dâhilinde metinlerarası düzlemde incelenir. Anlatımın biçiminin metinlerarasılık düzleminde incelenmesi hususunda biçembilimin kavramlarından yararlanmak yerinde olur. Çünkü bir metin, farklı biçimleri alıntılatabilir ya da onları dönüştürebilir. Öz-göndergesellik düzleminde ise bu dönüştürüm biçimin çoğu zaman anıştırılmasıyla⁴ ya da yenidenyazılmasıyla⁵ gerçekleştirilir. Bu durum metinlerarasılığın ortakbirliktelik⁶ ilişkisiyle açıklanabilmektedir.

Anametinsellik düzleminde anlatımın biçimini metinlerarasılık bağlamında incelemek için biçembilimin verileri aydınlatıcı olur. Yazınsal metinlerde biçem, Saussure'ün söz kavramıyla ilişkilendirilir. Saussure göre söz, dilyetisinin bireysel yanına gönderimde bulunur, çünkü "söz toplumsal hiçbir şey içermez; sözün tüm gerçekleştirmeleri bireysel ve anlıktır" (1985, s. 23) ve böylece söz, dilyetisi eksi dil olarak da ifade edilebilir (2016, s. 30). Bu durumda yazınsal metinler özelinde biçem, dilin belirli bir kişi tarafından [sözceleme öznesi] belirli bir bağlamda [yazınsal metin] kullanılması şeklinde tanımlanabilir. Dilin belirli bir kişi tarafından kullanılması, şiir dili kavramını açıkça öne çıkarır, çünkü şiir, "dil" düzleminde "söz" düzlemine geçerken hem anlatım hem de içerik düzleminde değişiklikler gösterir (Yalçın, 2010, s. 33). Anlatımın biçimi kavramından hareketle şiir dilinin metinlerarasılık bağlamında incelenmesi hususunda ise önceleme, koşutluk, sapma

⁴ Anıştırma, gönderge metin ile anıştırma yapan metin arasında bir söyleşimi devreye sokmasıyla gerçekleşir, temelde bir düşünceyi alıntılar (Aktulum, 2014, s. 88). Öz-göndergesellik bağlamında anıştırma sözceleme öznesi tarafından daha önce yazılmış bir metnin [alt metin] yine kendisi tarafından daha sonra yazılmış bir metne [ana metin] yerleştirilmesi olarak öz-anıştırma (ing. Self-allusion) şeklinde tanımlanabilir.

⁵ Yenidenyazma, "genel olarak bir yazarın metinlerinden birisini değişik amaçlarla (örneğin düzeltme yapmak) yazması olarak tanımlanır" (Aktulum, 2011, s. 481). Öz-göndergesellik bağlamında yenidenyazma öz-yenidenyazman (ing. Self-rewritten) şeklinde tanımlanabilir.

⁶ Ortakbirliktelik bir metin içerisinde bir ya da birden fazla metnin hem biçem hem de içerik bakımından bulunması olarak tanımlanabilir, çünkü "metinlerarasılık iki ya da daha fazla metin arasındaki ortakbirliktelik ilişkilerinin tümüne verilen addır" (Aktulum, 2011, s. 459).

ve yineleme gibi biçembilimsel araçlar devreye girer. Bu araçların metinlerarası düzlemde ele alınması, metinlerin biçemlerarası bir şekilde incelenmesine olanak tanır. Çünkü biçem, belli bir döneme, yazara ya da yazarların biçemine gönderimde bulunmak için de kullanılabilir (Leech ve Short, 2007, s. 10). Ancak biçembilim araştırmalarının yazınsallıkla ilişkisinin tartışmalı olduğunu göz önünde bulundurmak gerekir. Çünkü istatistiksel bir norm belirlemenin tamamen nesnel bir yolu yoktur. Bu yüzden araştırmacının çalışacağı biçemsel özellikleri seçmesi gerekir. Yazınsal incelemeler dâhilinde sözceleme öznesinin dili nasıl meydana getirdiği üzerinde durmanın gerekli oluşu biçembilimin kavramlarının ayrıştırıcı bir biçimde kullanılması sonucunu doğurur. Böylece “şiirsel edim”⁷ kavramı dikkati çeker, çünkü şiir ve şiir dili temelde sanatsal işlev açısından ele alınır. Söz konusu değişiklikler de “şiirsellik” kavramıyla ifade edilebilir, çünkü “dil, tini en az edebiyatta sınırlar” (Kula, 2012, s. 54).

Şiirsel edim ve şiirsellik kavramlarının öne çıkması, biçembilimin doğrudan farklı alanlarla etkileşim kurması anlamına gelir. Nitekim gösterge-biçembilim incelemeyi anlatisallık düzeyinden söylemsellik düzeyine taşır. Söylemsellik düzeyinde ise temelde anlambilim ve göstergebilimin kavramları devreye sokularak içeriğin biçimi metinlerarası bir düzlemde incelenebilir. Anlatımın ve içeriğin biçiminin metinlerarası bir düzlemde incelenmesi/ortaya konulması şiir dilinin hem dikey hem de yatay düzlemlerde ele alınmasını gerektirir. Bu noktada dizimsel ve dizisel ilişkilerin şiir dilini ve şiirselliği belirlemede etkin bir rol oynadığını belirtmek yerinde olur, çünkü yazınsal göstergebilim, dizisel eksenin dizimsel eksen üzerine yansıtılmasına önem verir. Jakobson bunun çok sayıda şiirsel söylemin varoluş kipini belirleyen bir yöntem olduğunu ifade eder (Greimas ve Courtes, s. 224-225). Şiirin ve çoğunlukla şiirle ilişkilendirilen betisel/figüratif kullanımların oluşturulmasında söz konusu ilişkiler önem arz eder. Öz-göndergesellik bağlamında bir şiirin incelenmesi bu yüzden metinlerarasılık ve gösterge-biçembilimin kavramsal alanlarını bir araya getirir. Özel bir söylem biçimi olarak ele alınan şiirde özgöndergesellik, dizisel düzlemde daha çok metinlerarasılığa gönderimde bulunurken dizimsel düzlemde gösterge-biçembilime gönderimde bulunur. Çalışmada bundan hareket edilerek anlatisallık düzeyinde gösterge-biçembilimin verilerinden yararlanılarak şiirlerin biçemlerarası bir bağlamda öz-göndergeselliği

⁷ Mehmet Yalçın, *Şiirin Ortak Paydası I* adlı çalışmasının giriş bölümünde göstergebilimin kavramsal alanından hareket ederek şiirsel edinç ve şiirsel edim kavramlarını önceler. Ona göre şiirsel edinç, bir bütün olarak şiirsellik ve şiir sanatına ilişkinen şiirsel edim tek tek şiir örneklerini ya da bir şairin kendine özgü şiirini ele alır (2010, s. 24).

ortaya konulmuş, söylemsellik düzeyinde ise hem metinlerarasılık hem de gösterge-biçembilimin kavramlarından yararlanılarak metinlerin özgöndergeselliği sorgulanmıştır.

Anlatisallık Düzeyinde Yollar'dan O Belde'ye

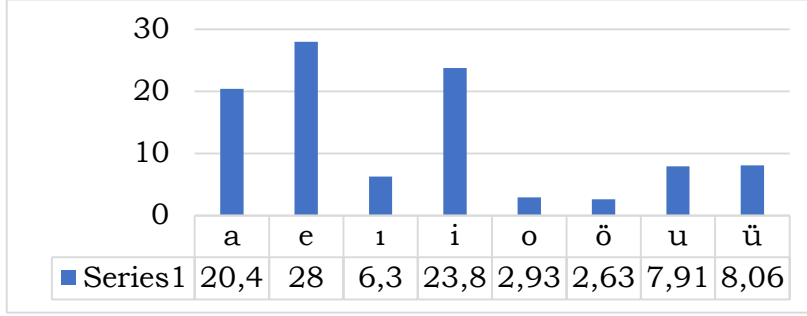
Gösterge-biçembilim ışığında gerçekleştirilen bir çalışmanın anlatisallık düzeyinde yapılacak bir incelemede biçembilimin kavramlarından hareket etmek gerekir. Bu noktada yineleme, koşutluk ve önceleme kavramları metinlerin biçemlerarası bir düzlemde incelenmesine olanak tanır. Ancak söz konusu kavramların zaman zaman birbirlerinin yerine kullanıldığını da unutmamak gerekir. Örnek olarak *Key Terms in Stylistics* (tr. Biçembilimin Anahtar Terimleri) isimli çalışmada, sapma konusunda araştırmacının önceleme terimine bakması gerektiği belirtilir ve sapma öncelemenin bir parçası olarak tanımlanır (Norgaard vd., 2010, s. 80). Burada önceleme tanımı dâhilinde pek çok araştırmacının koşutluk ya da sapmayı önceleme bağlamında ele aldığı da özellikle belirtilir (Norgaard vd., 2010, s. 94). Alıntılanan bu tespitler, öncelemeyi bir sorunsal hâline getirdiği gibi söz konusu kavramların anlama olan etkisini vurgular. Nitekim Leech tarafından önceleme anlambilimsel bir bakış açısıyla şu şekilde tanımlanır:

“Şair, kabul edilen bir düzgü açısından izin verilmeyen seçimler yaparken dilin bilinen iletişim kaynaklarını genişletir ve/ya aşar. Öncelemenin bariz örneği, düzanlam ve yananlamın anlamsal karşıtlığından gelir; yazınsal bir metafor, dilsel bir biçime düzanlam bağlamında yapılacak bir yorumdan başka bir şey verilmesini talep eden anlambilimsel bir tuhafıktır” (2013, s. 30).

Leech'in tanımlaması, dilsel biçimlerin anlamlandırılması gerektiğine vurgu yapar. Bu da öz-göndergeselliğin metinlerarası bir düzlemde incelendiğinde dilsel biçimlerin aynı anlam düzleminde anıştırıldığını ya da yeniden yazıldığını ifade eder. Öyleyse yineleme ve koşutluk gibi biçembilimsel araçları öz-göndergeselliği ortaya koymak adına önceleme kavramı altında değerlendirmek yerinde olur.

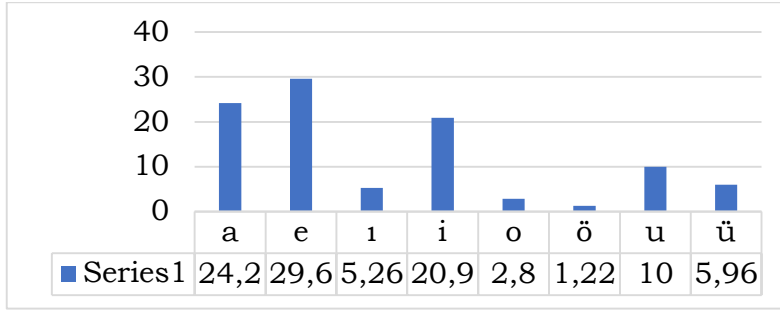
Yinelemeler kendi içerisinde sesbilgisel ve biçimbirimsel olmak üzere ikiye ayrılabilir. Sesbilgisel yinelemelerde temel olarak seslerin yinelenerek oluşturduğu akustik sorgulanır. Ahmet Haşim'in serbest müstezad biçimiyle yazılmış ve çalışmanın nesnesi hâline getirilmiş *Yollar* ve *O Belde* şiirlerinde kullanılan seslerin kullanım sıklığını bu bağlamda ele almak gerekir. Seslerin bir bütün olarak sıklığının belirlenmesi doğrudan öz-göndergesel ilişkiye bir gönderimde bulunmamak yerine şiir diline dair ipuçlarını içerisinde barındırır, çünkü bir şiirde yalnızca seslerin sıklığını dikkate alarak bir inceleme gerçekleştirmek mümkündür

değildir. Bunu bir bütüncü hâlinde ele almak belirli yönlerden zorlamalara neden olacaktır. Bundan dolayı incelemede seçilecek biçembilimsel özelliklere bir temel oluşturması adına şiirlerde kullanılan sesler yalnızca bir bütünü ifade etmesi açısından gösterilmiştir. İlk olarak *Yollar* şiirinde yer alan 682 ünlü sesin kendi içerisinde dağılımını şu şekilde göstermek mümkündür:

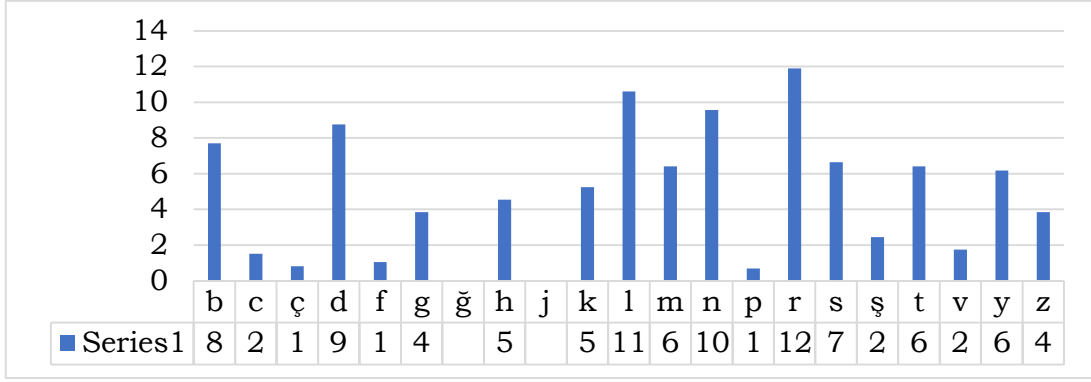
Şekil 1: Yollar Şiirinde Ünlü Sesler

Görüldüğü üzere *Yollar* şiirinde en sık kullanılan ünlü ses %28 gibi yüksek bir oranla “e” sesidir. Ardından ise %23,78 “i” sesi ve %20,38 bir oranla “a” sesi gelir. *O Belde* şiirinde yer alan 570 ünlü sesin kullanım sıklığı ise şu şekilde gösterilebilir:

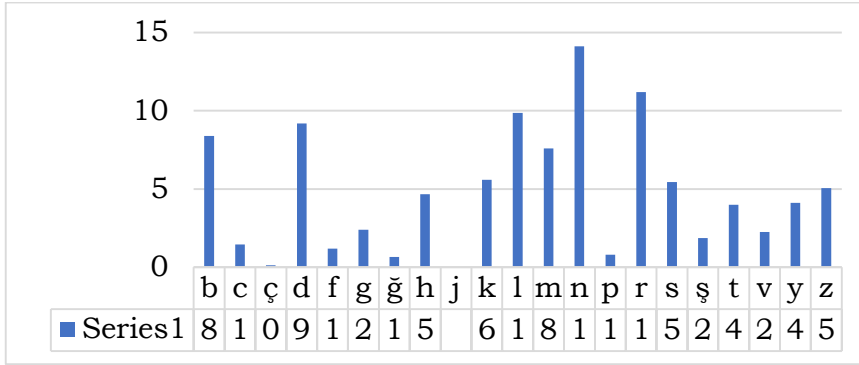
Şekil 2: O Belde Şiirinde Ünlü Sesler

O Belde şiirinde de en çok kullanılan ünlü ses, %29,64 gibi yüksek bir oranla “e” sesidir. Bu sesi *Yollar* şiirinden farklı olarak “a” [%24,21] ve “i” [%20,87] sesleri takip eder. Bu bağlamda *Yollar* ve *O Belde* arasında sesbilgisel yinelemeler açısından bir ilişki bulunduğu söylenebilir; fakat seslerin yinelenme sıklığı şiir içerisinde yer alan dilsel göstergelerle yakından ilişkilidir ki bu da sesbilgisel yinelemeleri kendisinden hareketle değil aşağıda da üzerinde durulduğu gibi başka bir kavram olan öncelenme ışığında incelenmesini gerektirir. Seslerin dilsel göstergelerle yakından ilişkili olması, yazınsal ve yazınsal olmayan dil ayrımcılığının da belirli yönlerden ifade edilmesine neden olur. Söz konusu ilişkiyi, ünsüz sesler açısından da belirlemek mümkündür:

Şekil 3: Yollar Şiirinde Ünsüz Sesler

Yollar şiirinde en çok kullanılan ünsüz ses “r” [%12]’dir. Bunu sırasıyla “l” [%11], n [%9,6] ve d [%8,8] sesleri takip eder. Söz konusu sıklıkları kullanım açısından değerlendirmeden önce *O Belde*’de yer alan ünsüz sesleri de göstermek gerekir:

Şekil 4: O Belde Şiirinde Ünsüz Sesler

O Belde’de ise en sık kullanılan ünsüz ses “n” [%14]’dir. Bu sesi sırasıyla “r” [%11], “l” [%9,9] ve “d” [%9,2] sesleri takip eder. Ünsüz seslerin kullanım sıklığı açısından da *Yollar* ve *O Belde* arasında bir benzerlik bulunduğu düşünülebilir. Ancak söz konusu ilişkiyi tespit etmek adına okuma birimlerine ayrılan şiirleri “ses” ve “önceleme” kavramları ışığında çözümlemek gerekir. Aksi takdirde elde edilen veriler yalnızca şiirde kullanılan sesleri bir bütün olarak ifade eder ve öncelemeye dair bir gönderimde bulunmaz. Leech bunu belirli yönlerden önceleme kavramı altında ifade etmeye çalışır ve yazınsal belirginlik (ing. Literary relevance) kavramının önemini vurgulayarak biçembilimin kimi yönlerden anlamsal bir değer çözümlemesi yaptığını belirtir (2007, s. 39). Böylece biçembilimin bilindik terimlerinden olan önceleme hem anlatım hem de içerik düzlemini yakından ilgilendirir, çünkü şiirde anlatım düzlemi pek çok zaman içerik düzlemini taklit etmeye ya da alımlayıcıda içeriğin etkisini arttırmaya çalışır. Önceleme, temelde “dilsel göstergenin sıradan dil normlarının arka planına karşı esnetilmesi” (Wales,

2011, s. 166) olarak tanımlanabilir. Bilindiği üzere söz düzleminde ele alınan şiir dili ve biçim incelemelerinde, dil saptırıldığı gözlemlenir. Bu saptırmaların temelde anlamı etkileyen kısmını önceleme olarak tanımlamak gerekir ve sesbilgisel yinelemeler de bu bağlamda önem kazanarak aliterasyon ve asonans kullanımlarını anlamlı hâle getirir.

Yollar	O Belde
“Onlar Hangi bir belde-i hayâle gider, Böyle sessiz ve kimsesiz şimdi?” (2012, s. 143).	“Sen ve ben Ve deniz Ve bu akşam ki lertzersiz, sessiz Topluyor bû-yı ruhunu gûyâ,” (2012, s. 150).

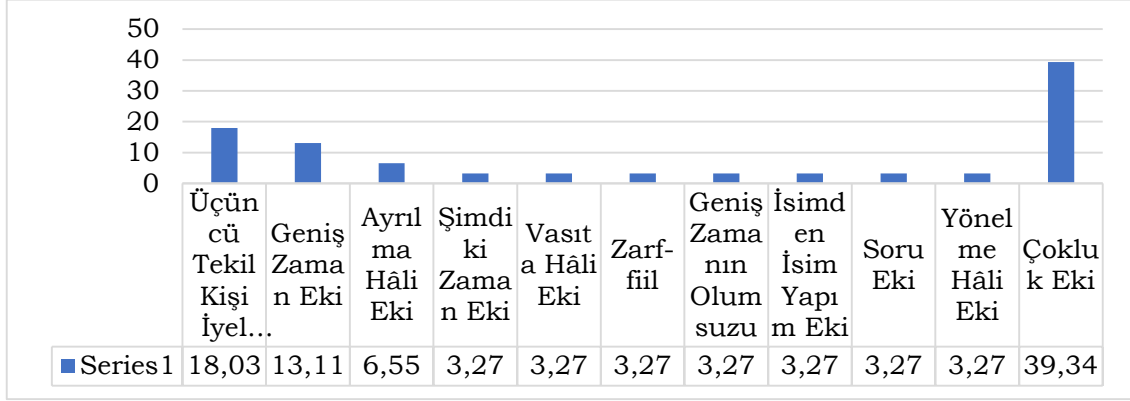
Tablo 1: Yollar ve O Belde Şiirlerinde Önceleme Örnekleri

Yukarıda *Yollar* ve *O Belde* şiirlerinden alıntılanan dizelerde, içerik düzlemi karşılığını anlatım düzleminde bulmuştur. Alt-metin olarak ele alınan *Yollar* şiirinde “onlar”, “belde-i hayâl”, “sessiz” ve “kimsesiz” sözcükleri, öz-göndergesel bir düzlemde *O Belde* şiirinde anıştırılır. *Yollar*’da yer alan “onlar” sözcüğü *O Belde*’de “sen ve ben”e dönüşür. Önceleme bağlamında ise söz konusu sözcüklerde yer alan seslerin kullanımını dikkati çeker. *Yollar*’dan alıntılanan dizelerde “e” sesi 8, *O Belde*’de ise 9 kez yinelenir. Söz konusu sesin birbirlerine yakın göstergeler içerisinde yinelenmesi anlatıma bütünlük kazandırır ve iki şiirde de aynı anlatım ve içeriğin kullanıldığını önceler. Benzer durumun ünsüz seslerin yakın göstergeler aracılığıyla yinelenerek oluşturulduğunu söylemek mümkündür. *Yollar* şiirinde yer alan “Böyle sessiz ve kimsesiz şimdi?” dizesi karşılığını “Ve bu akşam ki lertzersiz, sessiz” dizesinde bulur. “Belde-i hayâl” terkiibi, *O Belde*’yi imlediğinden ve uzamın da benzer olduğuna gönderimde bulunduğundan “sessiz”, “kimsesiz” ve “lertzersiz” göstergeleri aynı yerdeşliğe⁸ sahip bir biçimde kullanılırlar. Bundan hareketle de “s” ve “z” seslerinin uzamdaki sessizliği vurgulamak adına öz-göndergesel bir düzlemde

⁸ Yerdeşlik kavramı, “bir söylemin belli bir düzeyinde bulunan birimlerin aynı anlam eksenine çevresine yönelmeleri sonucu doğan uyum” (Rifat, 2013, s. 250) olarak tanımlanmaktadır.

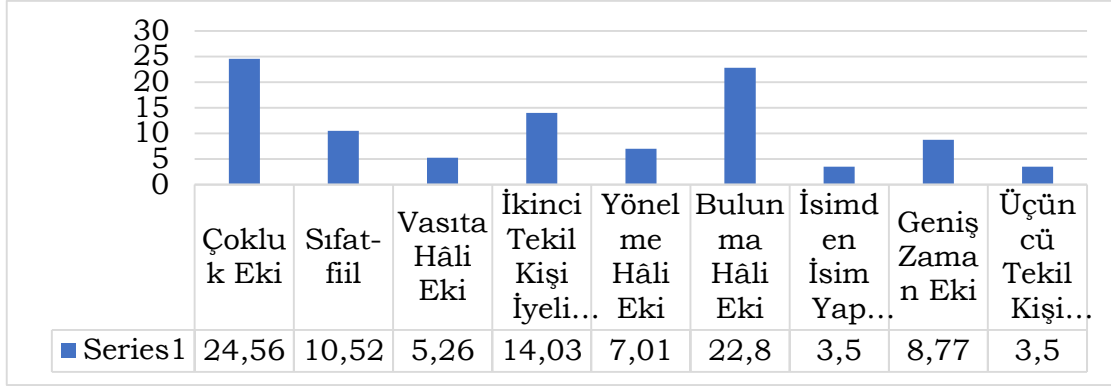
ve biçemlerarası bir bakış açısıyla kullanıldığı düşünülebilir.⁹

Biçimbirimsel yinelemeler de anlatısallık düzeyinde *Yollar* ve *O Belde* şiirleri arasındaki ilişkinin ortaya konulmasına yardımcı olur. Söz konusu yineleme türleri açısından özellikle ek yinelemelerinde öz-göndergesel bir tutumun benimsendiği, şiir dilinin bu bağlamda inşa edildiği söylenebilir. İlk olarak *Yollar* ve *O Belde* şiirlerinde yer alan ek yinelemelerinin kullanımını sırasıyla şu şekilde göstermek yerinde olur:

Şekil 5: Yollar Şiirinde Ek Yinelemeleri

⁹ Leech'in de belirttiği gibi bir sesin neyi ve nasıl ilettiği sorusu, yazınsal takdirin en gizemli yönlerinden biri olup cevaplanması zordur. Ancak Leech, bunu açıklamak adına ahenkli çınlama (ing. Chiming) ve yansımayı kullanır (ing. Onomatopoeia). Ona göre ahenkli çınlama, sözcükler arasında kurulan sesbirimsel ilişkilerle ifade edilir. Böylece aliterasyon ve asonans ahenki çınlama aracılığıyla anlam aktarımına katkıda bulunur (1969, s. 95). Ahmet Haşim'in de şiirlerinde "s" ve "z" sesbirimlerinin birbirlerine yakın sözcükler aracılığıyla yinelenmesinin ahenkli çınlamaya neden olduğu ve söz konusu seslerin bu bağlamda uzamdaki sessizliği armonize ettiği söylenebilir, çünkü "s" ve "z" sesleri dişler arası sesler olarak adlandırılır. Bu sesler, "dilini hareketsiz kalarak, havanın dişler arasından bırakılmasıyla çıkarılan ısıklı seslerdir" (Karaağaç, 2018, s. 37). Söz konusu sesletim de böyle bir etkinin yaratılmasına yardımcı olabilir. Ahmet Haşim'in belirttiği gibi "şairin lisani 'nesir' gibi anlaşılacak için değil, fakat duyulmak üzere vücut bulmuş, musiki ile söz arasında, sözden ziyade musikiye yakın, mutavassıt bir lisandır" (2015, s. 6). Ahmet Haşim'in şiire dair bu görüşü de söz konusu belirlemenin yapılmasına olanak sağlayabilir. Buna ek olarak Kaplan, Tevfik Fikret ile ilgili çalışmasında "s" sesinin serinlik, sükûnet, sabah tazeliği, parlaklık anlamlarıyla armonize edildiğini "z" sesinin ise sonbahar, karanlık ve ölüm atmosferiyle yan yana geldiğini belirtir (2014, s. 193- 196). Bu da Kaplan'ın anlatımın ve içeriğin biçimi arasında bağ kurmaya çalıştığını gösterir.

Şekil 6: O Belde Şiirinde Ek Yinelemeleri

Yollar şiirinde yinelenme sıklığı en yüksek olan ek, çokluk eki [%39,34]'dir. *O Belde* şiirinde de yineleme sıklığı en yüksek olan ses yine çokluk eki [%24,56]'dir. Bunun en temel sebebi anlatım ve içerik düzlemlerinin birbirlerini etkilemesinden ve anlatımın biçimini bu şekilde ifade etmesinden kaynaklanır. *Yollar*, bir “belde-i hayâl”e gidişin şiiriyken *O Belde*, bir “belde-i hayâl”e ulaşamamasının şiiridir. Ancak iki şiiri öz-göndergesel bir düzlemde buluşturan nokta, belirsizlik ve hayalî bir uzam yaratma kaygısıdır. Bu yüzden ki *Yollar*, anametinsellik dâhilinde *O Belde*'nin alt-metni olarak Ahmet Haşim'in şiirinde ayrı bir yer alır. Çokluk eki, bu yapının inşasında öncelenir:

Yollar	O Belde
Yollar, Ah ey kimsesiz giden yollar, Yolların ey sükût-ı hüzn-eseri, Bugünün inmeden şeb-i kederi, Meâbid-i emel ü histe sönmeden bu ziyâ, Ölmeden onların ilâheleri, (2012, s. 145).	Dilde tenvîm-i ıztrâbı bilir Dudaklarındaki giryende bûseler, yâhût, O gözlerindeki nili sükût-ı istifhâm. Onların ruhu şâm-ı muğberden (2012, s. 150).

Tablo 2: Yollar ve O Belde Şiirlerinde Çokluk Eklerinin Öncelenmesi

Yollar şiirinde çokluk ekinin kullanımı bir karşıtlık yaratmak için kullanılır. Yolların kimsesiz ve hüzn dolu olması, *O Belde*'den uzak olduğuna dair bir ifadeyi içerisinde barındırır. Böylece yan-metinsel¹⁰ birer unsur olarak ele

¹⁰ Genette'in açıkladığı üzere yan-metin, metnin eşiğinde yer alan ve bir metnin alımlayıcıları tarafından alınımı yönlendirmeye ve kontrol etmeye yardımcı öğeleri ifade eder. Bu eşik, başlıklar, bölüm başlıkları, önsöz ve notlar gibi öğelerden oluşan bir çevre metinden (ing. Peritext) oluşur. Ayrıca, söz konusu metin metin dışı unsurlardan oluşan -röportajlar, tanıtım duyuruları, eleştirilenler tarafından yapılan incelemeler ve eleştiriler, özel mektuplar ve diğer yazar ve editoryal tartışmalar gibi- bir üst metin de içerebilir (Allen, 2000, s. 103).

alınabilecek *Yollar* ve *O Belde* başlıkları yanmetinsel bir düzlemde üst üste gelir ve bu durum bir Genette'in palimpsest kavramından hareketle yorumlanabilir. Genette'e göre, aynı metin üzerinde bir metin başka bir metnin üzerine bindirilebilir. Bu durumun gizlenmesi yerine gösterilmesi tercih edilir (1997, s. 399). *Yollar*'ın *O Belde*'ye varıp varmayacağı anlatım düzleminde bu şekilde üst-belirlenir, çünkü kullanılan biçimbirimler ve biçimbirimlerin ifade ettiği içerik bu yorumun yapılmasına olanak sağlar. Nitekim çokluk eki +lar'ın öncelenmesi, *Yollar* şiirinde uzamın insansızlaştırılmasına neden olurken *O Belde*'de durum tam tersidir. Özellikle yukarıda *Yollar* şiirinden alıntılanan birimin son iki dizesinde yer alan -mAdAn zarf-fiil ekinin yinelenmesi bu savı pekiştirir niteliktedir. "Sön-" ve "öl-" sözlükbirimlerine eklenen bu ek, *O Belde*'ye ulaşma arzusunu ifade ederek iki şiir arasındaki öz-göndergesel ilişkinin gözlemlenmesine olanak sağlar. Ek olarak "İlâheler" göstergesinde yer alan çokluk eki de *O Belde*'de karşılığını bulur. "Dudaklar", "buseler", "gözler", "onlar" sözcüklerinde yer alan çokluk eki öncelenerek *O Belde*'de hayal edilen yaşamın göstereni olur. Söz konusu anlatım aynı zamanda bulunma hâli ekinin [+dA] yinelenmesiyle de pekiştirilir.

Yollar ve *O Belde* şiirlerinde yer alan okuma birimleri çoğu zaman sözdizimsel açıdan da birbirleriyle örtüşür, öz-göndergesel bir düzlemde birbirini anıştırır. Biçimin de bu bağlamda etkili olduğunu gözden uzak tutmamak gerekir. Söz konusu durum özellikle devrikleşme bağlamında kendini gösterir. Sözdizimsel öncelemeyi ortaya koymak adına şiirleri cümlelere ayırmak ve cümlelerin kurulumunu incelemek gerekir:

Yollar	O Belde
"Yollar, Ah ey kimsesiz giden yollar, Yolların ey sükût-ı hüzn-eseri, Bugünün inmeden şeb-i kederi, Meâbid-i emel ü histe sönmeden bu ziyâ, Ölmeden onların ilâheleri Âh gitmez mi, kimsesiz, sessiz"	"Sen ve ben Ve deniz Ve bu akşam kilerzesiz, sessiz Topluyor bû-yı ruhunu guyâ, Uzak mâi gölgeli bir beldeden cüdâ kalarak Bu nefy ü hicremüebbed bu yerde mahkumuz"

Tablo 3: Yollar ve O Belde Şiirlerinde Sözdizimsel Öncelemeler

Yollar ve *O Belde* şiirinde alıntılanan yukarıdaki dizeler sözdizimsel açıdan benzer kurulumlara sahiptir ve koşutluk meydana getirmektedir. Sözdizimsel koşutluk, sözdizimsel bir yapının birbirlerine koşut bir yapıda tekrarlanmasını ifade eder. Bununla birlikte sözdizimsel koşutluklar, alımlayıcılara iki koşut yapı

arasında bir ilişki olduğunu önerme eğilimindedir. Bu şekilde alımlayıcıların ögeler arasında yorumlayıcı ilişkiler aramaya zorlandığı düşünülür (Gibbons ve Whiteley, 2018, s. 19). Bu durum sözcüleme öznesinin şiir dilini kurgulamasıyla da yakından ilişkilidir. Şiirlerin sözdizimsel açıdan benzerlik göstermesi öncelikle anlatım düzlemiyle açıklanmalıdır. Anlatım düzlemi kavramından hareketle anlatımın biçimine bakıldığında yukarıda alıntılanan dizelerin sırasıyla şu ögelere sahip olduğu görülür:

Yollar: Özne-Ünlem Edatı-Ünlem Edatı-Özne-Özne-Zarf Tümleci-Zarf Tümleci-Zarf Tümleci-Ünlem Edatı-Yüklem-Zarf Tümleci-Zarf Tümleci

O Belde: Özne-Özne-Yüklem-Belirtili Nesne-Zarf Tümleci-Zarf Tümleci-Yer Tamlayıcısı-Zarf Tümleci-Yer Tamlayıcısı-Yüklem

Söylemsellik düzeyinde de üzerinde durulacağı gibi *Yollar* bir “ben” şiiriyken *O Belde* bir “biz” şiiridir. “Ben”den “biz”e geçişte iki şiirin temelinde öz-göndergesellik yatar. *Yollar* şiirinden yapılan alıntıda yer alan üç özne sırasıyla şu şekildedir: “Yollar, kimsesiz giden yollar ve yolların sükût-ı hüzn-eseri”. Söz konusu özneler aracılığıyla şiirin içerik düzlemini oluşturan “yol”, açık bir şekilde öncelenmiştir. Bir “ben” şiiri olarak konumlandırılan *Yollar*’da zarf tümlecinin daha sık kullanılmasının sebebi “yol”un kavramsallaştırılması ve metafora dönüştürülmesinden kaynaklanır. *Yollar* tıpkı *O Belde* gibi bir belirsizliği imler ve bu belirsizlik ütopik uzama gönderimde bulunur. Bu yüzden *Yollar* şiirinde yer alan zarf tümleçleri sırasıyla şunlardır: “Bugünün inmeden şeb-i kederi”, “meâbid-i emel ü histe sönmeden bu ziyâ”, “ölmeden onların ilâheleri”. *Yollar* şiirinde kullanılan bu zarf tümleçlerinin ortak özelliği zamana gönderimde bulunmalarındır. Bu gönderimler şiirin öznesinin nesnesinden uzak olduğunu açıkça ortaya koyar, çünkü şiirin öznesi nesnesine [O Belde] oranın ilâheleri ölmeden ulaşmak ister. Böylece şiir de zaman da bir metafora dönüşür. Söz konusu metafor, yollara sorulan retorik soruyla öne çıkarılır: “gitmez mi, kimsesiz, sessiz”. *Yollar* ve *O Belde* arasındaki öz-göndergesel ilişki tam da bu noktada kendini gösterir. *Yollar*’daki ünlem edatı, *O Belde* şiirinde yerini bağlama edatı “ve”ye bırakır. Bu durum *O Belde*’nin bir “biz” şiiri olduğunu ortaya koyar ki alıntıda yer alan özneleri belirtmek gerekir: “Sen ve ben” ve “deniz”. Öznelerden biri olan ve “sen ve ben” tarafından özdeşim kurulan deniz, ruhun kokusunu kendisinde toplar, imgeye dönüşür. Söz konusu imge bir anlambirim olarak ele alındığında içerisinde bilinmezlik, derinlik, karanlık, vb. anlambirimciklerini içerir. Bu durum *Yollar*’da yer alan şiirin öznesinin *O Belde*’de yer alan özneyle aynı olduğunu gösterir ve bu durum

sözdizimsel koşutluklar aracılığıyla öz-göndergesel bir düzlemde metinlerarası ilişkinin bir ifadesi gibi aktarılır, çünkü *Yollar* şiiri metinlerarası düzlemde *O Belde*'nin alt-metnidir. Nitekim *Yollar*'da belde-i hayâle yani o beldeye ulaşmaya çalışan şiirin öznesi, ruhun kokusunun denizde yani bilinmezlikler içerisinde toplandığını söyler. Bu da uzak mâi gölgeli bir beldeden uzak kalındığını gösterir, çünkü ütöpik bir uzam olarak kurgulanan *O Belde* ve *O Belde*'ye giden *Yollar* özne tarafından bilinmezliklerin ifadesidir.

Söylemsellik Düzeyinde Yollar'dan O Belde'ye

Göstergebilimsel bir bakış açısıyla ele alındığında söylemsellik düzeyi, içeriğin biçiminin çözümlenmesi olarak düşünülebilir. Bu bağlamda içeriğin tözü, bir izleğin biçime kavuşmamış, anlamlandırılmamış hâli olarak ele alınabilir. *Yollar* ve *O Belde* şiirlerinde ise içeriğin biçimi, ütöpik bir uzamın yaratılmasını ifade eder. Abdülhak Hâmid'in *Hoş-nişinân*'ı ve Tevfik Fikret'in *Yeşil Yurt*'unda ütöpik uzamın yaratılması modern Türk şiirinin dönüm noktalarından biri olur ve Ahmet Haşim'in *Yollar*'ının *O Belde*'ye çıkması "uzam" dâhilinde söz konusu şiirlerle benzerlik gösterir. Ancak Ahmet Haşim bu benzerliğin dışına çıkar. Belirsiz göstergelerle uzamı daha kapalı ve anlaşılmaz bir hâle getirir. Bu da Türk şiirinin içerik düzlemindeki devinimini gösterir. Meydana gelen bu yapı, Ahmet Haşim şiirinin öz-göndergesel bir düzlemde alımlanmasına da yardımcı olur. Yapıyı somutlaştırmak adına, şiirin öznesi anlatı izlencesine göre ele almak yerinde olur¹¹:

Gönderen (Öz Arayışı) → Nesne (O Belde) → Gönderilen (Öze Dönüş)

↑

Yardımcı (Yollar) → Özne (Şiirin Öznesi) ← Karşı Özne (-)

Abdülhak Hâmid ve Tevfik Fikret'in şiirlerinde de olduğu gibi *Yollar*'da "gönderen" öz arayışıdır. Duyuş tarzından kaynaklanan bu tutum Ahmet Haşim şiirlerinde de yinelenir. Böylece eyletim aşaması şekillendirilmiş olur. Özne yani şiirin öznesi, öz arayışı tarafından "O Belde"ye ulaşmak için tetiklenir. Edinç aşamasında ise şiirin öznesi "yapmak-istemek" kipinde "Yollar"a düşer. Yollar bu noktada "yardımcı" olarak öne çıkar. Yardımcının da desteğiyle edim aşamasında özne, "yapmak" ve "yapmak-istemek" kiplerinde kimi zaman nesneye ulaşabileceğine dair ifadelerle yer verir. Ancak şiir *O Belde*'yle birlikte

¹¹ Burada yer alan kavramlar hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Günay, D. (2002). *Göstergebilim Yazıları*. İstanbul: Multilingual.

tamamlanacaktır. Bu yüzden “*O Belde*” şiirinin yapısını şu şekilde ortaya koymak gerekir.

Gönderen (Yollar) → Nesne (O Belde’de Yaşam) → Gönderilen (Öze Dönüş)

↑

Yardımcı (Hayâl) → Özne (Şiirin Öznesi) ← Karşı Özne (-)

Yukarıdaki izlencede görüldüğü üzere gönderen “yollar”dır. *Yollar* şiirinde yardımcı olarak konumlandırılan yollar, *O Belde*’de gönderene dönüştürülür. Eyletim aşamasında özne, yollar tarafından nesneye ulaştırılmaya çalışılacaktır. Yardımcı ise bu noktada hayâl olur. Edinç aşamasında şiirin öznesi, nesneye [O Belde’de Yaşam] ulaşmak adına *Yollar* şiirinde olduğu gibi “yapmak-istemek” kipindedir ve edim aşamasında özne, amacını gerçekleştirmeye çok yaklaşır, fakat yaptırım aşamasında “öze dönüş” tam anlamıyla gerçekleştirilemez, çünkü ne yollar ne de o belde bilinebilecek ve ulaşılabilir bir yer olmadığı gibi o beldeye çıkan yollar da “menâlık-ı dūşize-i tahayyül”de durmaktadır. Seçilen göstergeler de bunu açıkça ifade eder. Örneğin şiirin başlığı olan “*O Belde*” bir sıfat tamlaması olarak konumlandırılır. Burada “o” bilinmezliği imler ki aynı durum *Yollar* şiirinde yer alan çokluk eki kullanımıyla sağlanır. Böylece *Yollar* şiirinde var olan durum *O Belde*’de değişiklik göstermez:

$\ddot{O}_1^{12} \rightarrow (\ddot{O}_2^{13}UN)$	→	$\ddot{O}_1^{14} \rightarrow (\ddot{O}_2^{15}UN)$
Yollar		O Belde

Tablo 4: Yollar ve O Belde Şiirlerinde Anlatının Yapısı

Çalışmada çözümlenen şiirlerin anlatı yapısı ortaya konulduğunda öz-göndergesel bir boyutta inşa edildikleri açıkça görülmektedir. Nitekim Armağan’a göre modernist yapıt, kendi kendine yetebilen ve amacı kendinde olan bir yapıt olarak tanımlanır. Aynı zamanda bu yapıt, öz-göndergesel ya da özdüşümsel olma iddiasını içerisinde barındırır (2011, s. 32) ki Ahmet Haşim’in söz konusu iki şiirinde bu tutumun izleri görülür. Yine içeriğin biçimini çözümlmek ve öz-göndergeselliği daha açık ifade etmek adına metinlerarasılığın kavramsal alanından yararlanarak söz konusu iki şiiri ayrıntılı olarak ele almak gerekir. *Yollar* ve *O Belde*

¹² Gönderen (Öz Arayışı) karşılığında kullanılmıştır.

¹³ Şiirin Öznesi kavramının karşılığı olarak kullanılmıştır.

¹⁴ Gönderen (Yollar) karşılığında kullanılmıştır.

¹⁵ Şiirin Öznesi kavramının karşılığı olarak kullanılmıştır.

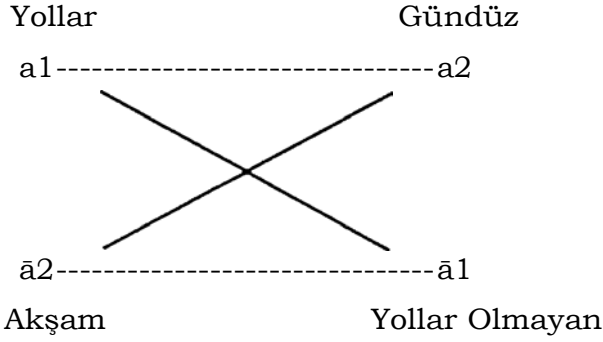
şiiirlerinde öz-göndergesellik, metinlerarasılığın şiiu iki kavramıyla kolaylıkla açıklanabilir: Anıştırma ve yenidenyazma.

O Belde şiiirinde öz-göndergesel bir düzlemde *Yollar* şiiiri açıkça anıştırılır, çünkü *O Belde*'yi oluşturan anlam evreni, *Yollar*'da şiiu dizelerle inşa edilmiştir:

“Yollar
Ki gider kimsesiz, tehî, ebedî,
Yollar
Hep birer hatt-ı pür-sükût oldu
Akşamın sîne-i gubârında.
Onlar
Hangi bir belde-i hayâle gider,
Böyle sessiz ve kimsesiz şiiimdi?” (2012, s. 143).

Yukarıda yer alan alıntıda özellikle “yollar”, “kimsesiz”, “tehî”, ebedî”, “akşam”, “sîne-i gubâr” ve “belde-i hayâl” göstergeleri dikkati çeker. Söz konusu göstergeler yukarıda oluşturulan yapıya da gönderimde bulunur. Ahmet Haşim'in şiiirlerinde “akşam” bir imgeye dönüşür. Anlambilimsel açıdan “akşam” bir anlambirim olarak ele alındığında “kimsesiz”, “tehî” “ebedî” ve “sîne-i gubâr” göstergeleri, akşamın anlambirimcikleri gibi okunabilir. Ahmet Haşim, akşamı imgesel bir boyutta ele alırken örtmece oluşturur. Böylece akşam, imgenin karanlık düzenine yerleştirilir ve tersine çevirme simgesi olarak kullanılır. Tersine çevirme simgelerinde olumsuz değerler olumlanır ya da yumuşatılarak kullanılırlar (Aktulum, 2021, s. 425). Karanlık anlambirimciğini de içerisinde bulunduran akşam, Ahmet Haşim şiiirlerinde olumlanır ve şiiirin öznesi akşam ile özdeşim kurar. Bunun en açık örneği *Bir Günün Sonunda Arzu* şiiirinin şiiu dizelerinde gözlemlenir: “Akşam, yine akşam, yine akşam,/Göllerde bu dem bir kamış olsam!” (2012, s. 81). Bir yükseliş simgesi gibi okunabilecek “kamış” göstergesi, şiiirin öznesini imler ve akşam ile özdeşim kurulmasına olanak sağlar. *Yollar* şiiirinde de benzer bir kullanım söz konusudur. Söz konusu ifadeler göstergebilimsel dörtgen¹⁶ aracılığıyla şiiu şekilde somutlaştırılabilir:

¹⁶ Göstergebilimsel dörtgen ve kavramlar hakkında ayrıntılı bilgi için bkz.: Yücel, T. (2015). *Yapısalcılık*. İstanbul: Can Yayınları.

Şiirin anlamsal yapısı gereği yollar-gündüz ve akşam-yollar olmayan kavramları karşıtlar eksenini oluştururlar. Çelişkinler ekseninde yollar-yollar olmayan, akşam-gündüz kavramları yer alırken bütünleyim ekseninde yollar-akşam ve gündüz-yollar olmayan kavramları bütünlenirler. Böylece *Yollar* şiirinde “akşam” göstergesi olumlanır ve “yollar” kavramı bir noktada metaforlaştırılır, *O Belde*’nin yolları hâline getirilir. Anıştırma da tam olarak bu noktada gerçekleşir. “Yollar”, “akşam” ve en nihayetinde “belde-i hayâl” göstergeleri arasındaki ilişki şiirin anlamsal yapısını oluşturur. Söz konusu anlam, *O Belde* şiirinde yer alan şu dizeler aracılığıyla öz-göndergesel bir düzlemde anıştırılır:

“O belde
 Hangi bir kıt’a-ı muhayyelde?
 Hangi bir nehr-i dūr ile mahdūd?
 Bir yalan yer midir veya mevcūd
 Fakat bulunmayacak bir melâz-ı hülyâ mı?
 Bilmem, yalnız
 Bildiğim sen ve ben ve mâî deniz
 Ve bu akşam ki eyliyor tehziz
 Bende evtâr-ı hüzn ü ilhamı.” (2012, s. 150-151).

Yollar şiirinde yer alan belde-i hayâl, bu birimde hayalî bir kıtanın parçası hâline getirilir ve uzak bir nehirle çevrelenir. Söz konusu durumda uzam, bir ütopyanın ifadesidir. Uzaklığı çağrıştırmak için “su” bir imge olarak şiirde yer alır. Nitekim şiirin öznesi “Bildiğim sen ve ben ve mâî deniz” dizesiyle bir imge olarak konumlandırılan suyu önceler. Burada şiirin parçası hâline getirilen deniz, düşsel suyun denizidir. Düşsel bir uzam olarak konumlandırılan “o belde”, düşsel suyla çevrilidir. Su, saflığı ve temizliği imlerken bilinmezliği/ulaşılmazlığı da öne çıkarır. Böylece nehir ve deniz aynı yerdeşliğe sahip olarak “sen ve biz”e gönderimde bulunur. Bu bağlamda *Yollar* şiiri “ben”e karşılık gelirken *O Belde* şiiri “biz”e karşılık gelir, sen-ben-deniz göstergeleri kavramlaştırılarak şiirin anlambilimsel

yapısını öz-göndergesel bir düzlemde oluştururlar. Bunlardan hareketle söylenebilir ki *Yollar* şiirindeki içeriğin biçimi *O Belde* şiirinde yeniden yazılmıştır.

Sonuç

Metinlerarasılık düzleminde öz-göndergesellik kavramı şiirlerin çözümlenmesi açısından önemlidir. Bu bakımdan yeniden yazma ve anıştırma kavramları çoğu zaman öne çıkar. Bir şairin bütün şiirleri bir evrenin parçası gibi düşünülürken söz konusu kavramlar şiirlerin yaratılmasında ve çözümlenmesinde son derece etkilidir. Ancak özel bir iletişim biçimi olarak da tanımlanabilecek şiirde öz-göndergesellik hem anlatım hem de içerik düzleminde ele alınmalıdır. Bu noktada metinlerarasılığın kavramsal alanını gösterge-biçembilimin kavramsal alanıyla birlikte düşünmek gerekir. Gösterge-biçembilimin kavramsal alanı ilk olarak anlatisallık düzeyinde yineleme ve öneleme kavramlarıyla öne çıkar. Ahmet Haşim'in *Yollar* ve *O Belde* şiirleri bu iki kavram ışığında incelendiğinde anlatım düzleminde oluşturulan öz-göndergesel yapı ortaya konulabilir, çünkü sesbilgisel yinelemeler ve biçimbirimsel yinelemelerin kullanımının içerik düzlemini öncelendiği düşünülebilir. Bunların benzerlik göstermesinin temel nedeni iki şiirde de içeriğin biçiminin aynı bakış açısıyla kurgulanmış olmasıdır. İki şiirde de Bu da hem sesbirimlerin hem de biçimbirimlerin öncelendiğini açıkça gösterir. Böylece biçem, ütopyanın oluşturulmasına olanak sağlamaktadır. Ek olarak sözdizimsel incelemeler de her iki şiirin birlikte okunup anlamlandırılmasına yardımcı olur. Her iki şiir sözdizimsel açıdan incelendiğinde belirli yönlerden benzerlik gösterdiği açıkça görülmektedir.

Söylemsellik düzeyinde *Yollar* ve *O Belde* şiirleri, öz-göndergesellik kavramı ışığında incelenmiş ve içeriğin biçimi ortaya konulmuştur. Bu şiirlerde içeriğin tözü öze dönüş olarak görülebilecekken içeriğin biçimi ütopyik uzamın yaratılması olarak ele alınır. Söz konusu ilişkinin ortaya konulması için öncelikle göstergebilimin kavramsal alanından yararlanılmış ve her iki şiirin öznesinin de aynı olduğu ortaya konulmuştur. Nitekim iki şiirde de yer alan öznenin amacı öze dönmektir. Yapı dâhilinde gönderen ya da yardımcı değişse de gönderilen değişmez. Bu da iki şiir arasında öz-göndergesel bir ilişki olduğunu bir kez daha ortaya koyar ve bu ilişki söylemsellik düzeyinde metinlerarasılığın anıştırma ve yeniden yazma kavramlarıyla açıkça ortaya konulmuştur. *Yollar*'da yer alan "belde-i hayal" terkibi *O Belde*'nin oluşumunda son derece etkilidir ve bu yüzden *Yollar*, *O Belde*'nin alt-metni olarak okunabilir. Buna ek olarak *O Belde*'de yer alan ve şiiri meydana getiren temel düşünce *Yollar* şiirinin yeniden yazılmış olduğunu da açıkça gösterir. İki şiir

arasındaki imge kullanımını açık bir şekilde tek bir imgeleme aittir. İmgelerin tek bir imgelemden gelmesi şiirsel düşüncenin proleptik olduğunu da açıkça gösterir, çünkü her iki şiir anlambilimsel açıdan ele alındığında şiirin anlam evrenini şekillendiren anlambirimlerin birbirlerini desteklediği ve bu birimlerin yeniden yazıldığını gösterir.

Kaynakça

- Ahmet Haşim. (2012). *Bütün Şiirleri* (İ. Enginün, Der.). İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Ahmet Haşim. (2015). *Piyale* (S. Çağın, Haz.). İstanbul: Çağrı Yayınları.
- Aktulum, K. (2011). *Metinlerarasılık/Göstergelerarasılık*. Ankara: Kanguru Yayınları.
- Aktulum, K. (2014). *Metinlerarası İlişkiler*. Ankara: Kanguru Yayınları.
- Aktulum, K. (2021). *İmgelem Çözümlemesine Giriş*. Konya: Çizgi Kitabevi.
- Allen, G. (2000). *Intertextuality*. New York: Routhledge.
- Armağan, Y. (2011). *İmkânsız Özerklik Türk Şiirinde Modernizm*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Barthes, R. (2016). *Göstergebilimsel Serüven* (M. Rifat-S. Rifat, Çev.). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Genette, G. (1997). *Palimpsests: Literature in The Second Degree*. Lincoln: University of Nebraska Press.
- Greimas, A. ve Courtes, J. (1982). *Semiotics and Language An Analytical Dictionary*. Bloomington: Indiana University Press.
- Günay, D. (2002). *Göstergebilim Yazıları*. İstanbul: Multilingual.
- Hjelmslev, L. (1969). *Prolegomena to a Theory of Language*. Londra: The University of Wisconsin Press.
- Kaplan, M. (2014). *Tevfik Fikret Devir-Şahsiyet-Eser*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Karaağaç, G. (2018). *Türkçenin Ses Bilgisi*. İstanbul: Kesit Yayınları.
- Kula, O. B. (2012). *Dil Felsefesi Edebiyat Kuramı-I*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Leech, G. (2013). *Language in Literature Style and Foregrounding*. Londra: Routhledge

- Leech, G. N. (1969). *A Linguistic Guide to English Poetry*. Londra: Longman.
- Leech, G. N. ve Short, M. (2007). *Style in Fiction a Linguistic Introduction to English Fictional Prose*. Londra: Pearson.
- Nørgaard, N., Busse, B. ve Montoro, R. (2010). *Key Terms in Stylistics*. Londra: Continuum.
- Rifat, M. (2013). *Açıklamalı Göstergibilim Sözlüğü*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Saussure, F. (1985). *Genel Dilbilim Dersleri* (B. Vardar, Çev.). Ankara: Birey ve Toplum Yayınları.
- Wales, K. (2011). *A Dictionary of Stylistics*. Londra: Routledge.
- Yalçın, M. (2010). *Şiirin Ortak Paydası I*. İstanbul: İkaros Yayınları.
- Yücel, T. (2015). *Yapısalcılık*. İstanbul: Can Yayınları.

Summary

In the perspective of intertextuality, the concept of self-referentiality is important for the analysis of poems. In this context, the concepts of rewriting and allusion often come to the fore. Considering all the poems of a poet as a part of a universe, these concepts are extremely effective in the creation and analysis of poems. However, self-referentiality in poetry, which can also be defined as a special form of communication, should be considered in terms of both expression and content. At this point, it is necessary to consider the conceptual field of intertextuality together with the conceptual field of semio-stylistic. The conceptual field of semio-stylistic first comes to the fore with the concepts of repetition and foregrounding at the level of narrativity. When Ahmet Haşim's *Yollar* and *O Belde* poems are examined in the light of these two concepts, the self-referential structure created on the expression plane can be revealed, because the use of phoneme repetitions and morpheme repetitions show similarities in the two poems.

In the light of self-referentiality, the expression plane can be discussed in the light of the concepts of repetition and foregrounding. Because repetition, which is a stylistic tool, affects the meaning and contributes to the formation of foregrounding. It is possible to say that phoneme and morpheme repetitions reveal foregrounding in Ahmet Haşim's poems *Yollar* and *O Belde*. The use of the same or similar signs in two poems causes the phonemes to show similarity. Among the 682 vowels in the *Yollar* poem, "e" has the most frequent recurrence rate with a rate of 28%. Then comes "i" with a rate of 23.78% and "a" with a rate of 20.38%. There are 570 vowels in *O Belde* poem. Among these sounds, the "e" is the most used sound with a rate of 29.64%. Unlike the *Yollar* poem, this sound is followed by "a" sounds with 24.21% and "i" sounds with 20.87%. It is possible to observe similar data in the use of consonant. The most frequently used sounds in *Yollar* poetry are "r" [12%], "l" [11%], "n" [9.6%] and d [8.8%], respectively. In *O Belde*, the most frequently used sound is "n" [14%]. This sound is followed by "r" [11%], "l" [9.9%] and "d" [9.2%] respectively. The data in question clearly shows that there is a phoneme similarity between the two poems.

At the level of narrativity, the relation of repetition and foregrounding is much more pronounced in terms of morpheme repetitions. At this point, suffix repetitions come to the fore. The suffix with the highest frequency of recurrence in *Yollar* poetry is seen as the plural suffix [39.34%]. The frequent repetition of the plural suffix is used to emphasize the uncertainty and inaccessibility of the utopian space created in the poem. Because *Yollar* is the poem of going to a dream town. The self-referential relationship between the two poems

emerges at this point in the expression plane. Finally, another element that clearly reveals the self-referential relationship between the two poems in the context of foregrounding is syntactic foregrounding. Syntactic foregrounding arises primarily from the fact that poems have similar forms. The order of the elements becomes related to each other. This situation can be explained by the poetic language of Ahmet Haşim. The main reason why all these are similar is due to the utopian space that is tried to be created in both poems, and the utopian space in both poems is created through similar signs.

At the level of discursiveness, the poems of *Yollar* and *O Belde* were examined in the light of the concept of self-referentiality, and the form of the content was revealed. While the substance of the content in these poems can be seen as a return to the essence, the form of the content is considered as the creation of utopian space. The creation of a utopian space begins with the *Tanzimat* poem, in which the romanticism is intense, from certain aspects, and is continued with the poem *Servet-i Fünûn*. At this point, the poems of Abdülhak Hâmid's *Hoş-nişinân* and Tevfik Fikret's *Yeşil Yurt* draw attention. Although the form of the content in the two poems changes, the substance is the same. This created theme is transformed in Ahmet Haşim's poems. First, the conceptual field of semiotics was used to reveal the relationship in question, and it was revealed that the subject of both poems was the same. As a matter of fact, the purpose of the subject in both poems is to return to the essence. Even if the sender or the helper changes within the structure, the sent [Return to Essence] does not change. This reveals once again that there is a self-referential relationship between the two poems, and this relationship is clearly demonstrated at the level of discursiveness with the concepts of allusion and rewriting of intertextuality. The noun phrase of "the town of dream" in *Yollar* is extremely effective in the formation of *O Belde*, and therefore *Yollar* should be read as the hypo-text of *O Belde*. In addition to this, the basic idea that takes place in *O Belde* and creates the poem clearly shows that the poem *Yollar* has been rewritten. The use of images between the two poems clearly belongs to a single imaginary. The fact that the images come from a single imaginary also clearly shows that the poetic thought is proleptic, because when both poems are considered semantically, it shows that the moneme that shape the semantic universe of the poem support each other and are rewritten.